

PANDEMİ VE NEŞRİYAT: *DIYANET GAZETESİ* ve *DIYANET AYLIK DERGİ*'DE BİR MESELE OLARAK SALGIN HASTALIK*

Selin ŞAHİN¹

ÖZET

Toplumsal, siyasal ve iktisadi hayatı doğrudan etkileyen salgın hastalık dönemleri birey, devlet ve toplumun hastalığa karşı birlikte mücadele etmesini bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmaktadır. Birey, özel hayatında hastalıkla mücadele ederek kendisinin ve çevresinin sağlığını koruma çabası gösterirken, devletler toplum sağlığını gözeterek salgın hastalığın yayılmasını önlemeye ya da yaygınlığı azaltmaya yönelik politikalar üretmektedir. Bu süreçte devletin bütün unsurları salgın hastalıkla mücadelenin bir parçası haline gelmekte ve hastalıkla mücadele hususunda toplumsal bilinçlenme ve farkındalığın sağlanabilmesi için faaliyet yürütmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de geçmişte ve günümüzde salgın hastalıklarla mücadele noktasında söylem ve eylem üreten devlet kurumlarından biri Diyanet İşleri Başkanlığı olmuştur. Dinin birey ve toplumların hayatı anlama ve yaşama pratikleri üzerindeki etkisi çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı salgın hastalık dönemlerinde dinî ve millî nitelikte söylemler üreterek salgın hastalıkla mücadelenin manevî cephesini oluşturmuştur. Bu çerçevede söylem analizi yönteminin kullanılacağı çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Diyanet Gazetesi* ve *Diyanet Aylık Dergi*'de salgın hastalıklara ilişkin ortaya koyduğu söylemlerin toplum siyaseti açısından tetkik edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada bahsi geçen yayınlardaki salgın hastalıklara ilişkin söylemlerde birey, toplum ve devlet varlığını koruma çabası gösterilirken meselenin yalnızca dinî boyutuna değil millî ve iktisadi boyutuna da yer verilerek ele alındığı ve bu anlamda bahsi geçen söylemlerin hem toplum sağlığının hem devlet siyasetinin muhafazasına yönelik olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Pandemi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet Gazetesi, Diyanet Aylık Dergi.*

* Bu çalışma, 20-21 Kasım 2021 tarihinde Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından düzenlenen I. Uluslararası Artuklu İktisadi, İdari ve Siyasi Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuştur.

¹ Selin, Şahin, Dr. Arş. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, selin.sahin@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0071-6554.

PANDEMIC and PUBLICATIONS: EPIDEMIC DISEASE as AN ISSUE in THE RELIGIOUS AFFAIRS NEWSPAPER and MONTHLY JOURNAL of RELIGIOUS AFFAIRS

ABSTRACT

Epidemic periods directly affect social, political and economic life and make it a necessity for the individual, state and society to fight the disease together. While the people strive to protect the health of themselves and those around them by fighting the disease in their private life, governments develop policies to prevent the spread of the epidemic or reduce its extensity in order to protect public health. In this pandemic periods, all organs of the government become a part of the fight against the epidemic and carry out activities to raise social awareness and awareness about the fight against the disease. In this context, the Presidency of Religious Affairs is one of the institutions that develop discourse and action from past to present in the fight against epidemic diseases in Turkey. In the context of the effect of religion on the understanding and living practices of individuals and societies, the Presidency of Religious Affairs has created the spiritual front of the fight against the epidemic by producing religious and national discourses during epidemics. Discourse analysis method was used in the study and it was aimed to examine the discourses of the Presidency of Religious Affairs on epidemics in *Religious Affairs Newspaper* and *Monthly Journal of Religious Affairs* in terms of social policy. As a result of the study, it has been seen that while efforts are made to protect the existence of the individual, society and the state in the discourses on epidemic diseases in the mentioned publications, the issue is handled not only by including the religious dimension but also the national and economic dimension, and in this sense, the aforementioned discourses are aimed at preserving both public health and state politics.

Keywords: *Pandemic, Presidency of Religious Affairs, Religious Affairs Newspaper, Monthly Journal of Religious Affairs.*

1. GİRİŞ

Birey ve toplumlar tarihin pek çok aşamasında yıkıcı etkilere sahip olan salgın hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır (Ayalon, 2020: 21-216; Çiçek, 2020: 14-15; Kılıç, 2004: 17-42; Nikiforuk, 2018; 33-267; Panzac, 2011: 21-251). Günümüzde Covid-19 hastalığının ortaya çıkardığı tehlike gibi geçmişte İspanyol gribi, veba, kolera, SARS, H1N1, Ebola gibi hastalıklar insanlığa karşı ciddi tehdit oluşturmuştur (Hays, 2005). Salgın hastalıklar yalnızca toplum sağlığı değil aynı zamanda siyasal, toplumsal ve iktisadî hayat üzerinde de etkiye sahip olmaktadır (Ali, 2021: 1; Soner vd., 2020: 12; Taştan, 2020: 9-23; T.C. Kamu

Denetçiliği Kurumu, 2020: 105-108, 185-186; Yılmaz vd., 2020: 11-19; Maurice, 2016; Hussein vd., 2020: 7). Pandemi dönemlerinde kamu sağlığına ilişkin ortaya çıkabilecek krizler, siyasal ve iktisadi hayatı doğrudan etkilemektedir (Wuthnow, 2010: 120-150). Kamu sağlığının muhafaza edilmesi fert ve cemiyetin korunması ile birlikte devlet siyasetinin de korunması manasını taşımaktadır. Bu husus salgın hastalıklarla mücadelenin yalnızca bireylerin sağlık durumu çerçevesinde ele alınamayacağını pandeminin birey sağlığının yanında pek çok cephede riskleri yanında getirdiğini göstermektedir (Vos, 2021). Bu doğrultuda devletler salgın hastalıklarla mücadele için aktif bir siyaset yürütürken hastalıkla karşı karşıya kalan toplumun her bir bireyinin de devlet politikalarıyla uyum arz eden eylemlerde bulunması sağlanmaya çalışılmaktadır. Salgının, hastalığa karşı alınabilecek bireysel tedbirlerin toplumun tamamı tarafından ciddiyetle gerçekleştirilmesi halinde bertaraf edilebileceği düşünüldüğünde bahsi geçen dönemlerde toplumun bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi önem arz etmektedir.

Geçmişten günümüze din, birey ve toplumların hayatı ne şekilde tatbik edecekleri ve nasıl anlamlandırabilecekleri hususunda yol gösterici hüviyeti ile birey ve toplum hayatına etki eden başlıca unsurlardandır. Başka bir ifade ile din ve toplum hayatın her düzeyinde bağlantılı olarak değerlendirilebilir (Fox, 1959: 218). Birey ve toplumlar içerisinde buldukları koşulları zihniyet dünyalarını şekillendiren pek çok unsurun yanında din anlayışları perspektifinden de değerlendirmekte ve bu doğrultuda kendilerine yaşam pratiği oluşturmaktadır (Altıkardeş, 2004: 63; Coşkun, 2013: 15; Coşkun, 2016: 140; Capps, 2013: 23-24; Davie, 2013: 112). Kendi normallerini ve bu normallerle birlikte kendine özgü hayatı anlama ve yaşama pratiklerini ortaya çıkartan pandemi dönemleri için de benzer bir durumun var olduğunu söylemek mümkündür (Corpuz, 2021). Pandemi dönemleri birey ve toplumları hayatın normal akışındaki aksine hastalık, ölüm, toplumsal izolasyon, psikolojik ve iktisadî sorunlara çok daha yakın hale getirmektedir (Altınordu, 2021: 448; Taylor, 2019: 23-37). Dinî söylem ve pratikler, hayatın normal akışının kesintiye uğradığı ve bu doğrultuda hem bireysel hem de toplumsal yaşantının yeni bir görünüm kazandığı pandemi dönemlerinde var olan koşulların değerlendirmesinin yapılması, birey ve toplumların var olan yeni koşullardan asgari düzeyde etkilenerek hayatlarını idame ettirmeleri hususunda önemli bir işlev üstlenmektedir (Okumuş, 2021: 97). Dinî söylemler, toplumsal bilinçlenmenin sağlanması ve hastalıkla mücadelede herkesin üzerine düşen vazifenin ortaya koyulmasına ve aynı zamanda salgın hastalıkların meydana getirdiği yıkıcı etkinin bertaraf edilmesine aracı olmaktadır (Karaman, 2016: 41-42; Altıkardeş, 2004:

35; Apalı, 2021: 164-165). Dolayısıyla toplumların salgın hastalıklarla karşı karşıya kaldıkları dönemlerde dile getirilen dinî söylemler, söz konusu dönemlerdeki toplumsal değişim ve dönüşümün okunmasını mümkün hale gelmektedir. Her söylemin dile getirildiği dönemin toplumsal koşulları ve bağlamının bir neticesi olarak ortaya çıktığı düşünüldüğünde bu yönde bir analiz yapılmasının önemi kendiliğinden vuzuha kavuşmaktadır.

Türkiye’de dinî söylemlerin inşa edilmesi hususunda resmî bir kimliğe sahip tek kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Bu doğrultuda Diyanet İşleri Başkanlığı salgın hastalıklarla mücadele dönemlerinde dinî söylemler etrafında toplumun bilinçlendirilmesi yönünde faaliyet yürütmektedir. Bedenin insana verilen bir emanet olduğu anlayışı çerçevesinde Başkanlık, kişinin sağlığını muhafaza etmesinin dinî bir yükümlülük olduğunu ortaya koyarak bilhassa salgın hastalıkların yaygınlık gösterdiği dönemlerde kişilerin gerekli tedbirleri alması noktasında dinî söylemler etrafında telkinde bulunmaktadır. Bu anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, salgın hastalıklara karşı yürütülen mücadelenin manevî cephesini temsil etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın salgın hastalıklarla mücadele dönemlerinde ortaya koyduğu söylemlerin tetkik edilmesi hususunda Başkanlığın süreli yayınları işlevsel bir mahiyete sahiptir. Toplum başta dinî alan olmak üzere toplumsal hayatın tamamına ilişkin meseleler hususunda aydınlatmak maksadıyla yayıncılık faaliyetlerini yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı (Şahin, 2020: 110-114), süreli yayınlarında toplum sağlığını merkeze alan metinlere yer verirken salgın hastalık dönemlerinde sağlıkla ilişkili olan konular üzerinde hususi olarak durmaktadır. Bu yayınlar içerisinde salgın hastalıklarla mücadeleye ilişkin söylemlerin tetkik edilmesi noktasında Kasım 1968’de yayın hayatına dahil olan *Diyanet Gazetesi* ve bu gazetenin yeni halini teşkil eden, Ocak 1991’den itibaren yayın faaliyetine devam eden *Diyanet Aylık Dergi* önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda çalışmada toplumsal ve siyasal ortamın söylemler üzerindeki etkisinin ve bu koşulların söylemleri nasıl bir niteliğe büründürdüğünün tespiti hususunda işlevsel bir mahiyete sahip olan söylem analizi yöntemi (Çelik ve Ekşi, 2013) kullanılarak *Diyanet Gazetesi* ve *Diyanet Aylık Dergi*’de yer alan salgın hastalık temalı metinlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bahsi geçen yayınlarda “salgın hastalık”, “pandemi”, “karantina”, “bulaşıcı hastalık” temalı metinler tasnif edilerek, çalışma konusuna uygun olan yetmiş yedi metinde yer alan söylemler tetkik edilmiş ve bu çerçevede Diyanet İşleri

Başkanlığı'nın salgın hastalıkla mücadelenin manevî cephesini oluştururken öne çıkardığı ana unsurlar tespit edilmiştir.

2. *DIYANET GAZETESİ'NDE SALGIN HASTALIK SÖYLEMİ*

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1968 yılının Kasım ayında yayınlamaya başladığı *Diyanet Gazetesi* yalnızca dinî alana ilişkin meselelerin değil, siyasal, iktisadî, toplumsal, kültürel alanlara dair konuların da ele alındığı süreli bir yayındır. Sağlığa ilişkin hususlar da insan ve toplum hayatını alakadar eden meseleler olarak gazetede kendisine yer bulmuştur. Bu anlamda gazetede toplum sağlığının korunmasına ilişkin hususlar da ele alınarak toplumun sağlık ve hastalıklara ilişkin konular hakkında bilinçlendirilmesi amacıyla pek çok metne de yer verilmiş, dönem dönem toplum içerisinde yaygınlaşan hastalıklar hakkında bilgilendirmede bulunulurken alınması gereken tedbirler de ortaya koyulmuştur. *Diyanet Gazetesi*'nde toplum sağlığının gözetilmesi amacıyla uzman kimseler tarafından kaleme alınan metinler neşredilirken aynı zamanda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sağlık alanına ilişkin meselelere dair bakış açısını ortaya koyan söylemler de gazetede yer almıştır. *Diyanet Gazetesi*'nde genel itibarıyla hastalık durumu kişilerin karşı karşıya kaldığı bir imtihan olarak vasıflandırılırken bu imtihan karşısında hastalanan kimselerin sabretmesi gerektiği belirtilmektedir (Tekin, 1971: 8-9). Bununla birlikte sağlığın muhafazası dinî bir zorunluluk olarak nitelendirilmektedir (Fazlıoğlu, 1987). Bu durum gazetede şu şekilde ortaya koyulmaktadır: “Sağlığın korunması akıl ve mantık dinî olan İslâm'da bir ibadet sayılmakla bu gerçek ne güzel belirlenmektedir.” (Bostancı, 1978: 5).

1970'li yıllardan itibaren kolera salgınıyla mücadele meselesi *Diyanet Gazetesi*'nin gündem konularından birisini teşkil etmiştir. Gazetede öncelikli olarak sağlığın bir nimet ve aynı zamanda emanet olduğu vurgusu yapılarak sağlığın muhafazasının ehemmiyetine dikkat çekilmiş (Çalışır, 1977: 15) ve salgın hastalıktan korunmanın hem dinî bir emir hem de millî varlık için gereklilik olduğu belirtilmiştir (Karmış, 1970: 5). Hastalıktan nasıl korunulacağı detaylı bir şekilde aktarılırken hijyen kurallarına uyma, aşı yaptırma ve karantinanın önemine işaret edilmiştir (Karmış, 1970: 5; Elçi, 1970: 3; Saray, 1972a: 6; 1972b: 8; Baykara, 1977: 5, 15; Batum, 1977: 11; Çalışır, 1977: 15; Bostancı, 1978: 5; Doyuk, 1979: 11; Kahraman, 1981: 12; Baltacı, 1985: 18; Fazlıoğlu, 1987). Hastalıkla mücadele hususunda bilhassa temizliğin gerekliliği üzerinde durulmuş ve temiz olmanın dinî boyutunun altı çizilmiştir. (Şentürk, 1970: 5; “Bağırsak Hastalıklarıyla İki Aylık Mücadele

Kampanyası Açıldı”, 1971: 15; Tekin, 1971, 9). Ayrıca salgının yayılmasının önlenmesi noktasında toplumu oluşturan bireylerin birlikte çaba göstermesi gerektiğine dair yapılan vurgu, salgınla mücadelenin toplumsal birlik ve beraberliği gerektirdiği şeklindeki görüş ile doğrudan ilişkilidir. *Diyanet Gazetesi*'nde yer alan “Mikroplu hastalıklar millî bünyemizde tedavisi imkânsız yaralar açmadan millet olarak topluca büyük bir dikkat ve titizlik içinde olmalıyız.” (Karmış, 1970: 5) şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı üzere salgın hastalık, millî varlığa yönelik bir tehlike olarak değerlendirilmekte ve bu doğrultuda meselenin ciddiyetine dikkat çekilmektedir.

Kolera ile mücadele hususunda alınması gereken tedbirler topluma intikal ettirilmeye çalışılırken aynı zamanda kişilerin gerekli önlemi almaması dinî cepheden de değerlendirilerek günah olarak nitelendirilmiş ve bu doğrultuda hastalıkla mücadelenin manevî yönü vurgulanmıştır. “Başkasının hayatına tecavüz etmek nasıl bir günah ise, kendi hayatımızı muhafaza etmemek, sıhhatimizi korumamakta bir günahdır.” (Baykara, 1977: 15). Sağlığın muhafazasının millî ve toplumsal boyutu ise şu ifadelerle ortaya koyulmuştur: “Vücutça sağlık ve âfiyette olmyan fertlerin meydana getirdiği toplumlarda çalışma gücü az olacağından, medeniyet ve teknik alanındaki katkılar ve iç huzur da noksan olacaktır.” (Diyanet, 1977: 5). Gazetede millî varlığa yarar sağlayacak faaliyetlerde bulunmak için sağlığın korunmasının ehemmiyetine dikkat çekilmesi birey sağlığının toplumsal yapıyı alakadar eden yönüne işaret etmektedir (Özdemir, 1978: 8).

Diyanet Gazetesi'nde kolera salgını ile mücadele noktasında yalnızca söylemsel tedbirlere yer verilmemiş, alınan tedbirler de gazetede kendisine yer bulmuştur. Bu çerçevede 1971 yılında hac ibadetinin gerçekleştirilmesi hususunda İçişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın ortak olarak yayınladıkları bildiri çerçevesinde kolera salgını sebebiyle ulaşımda kısıtlamaya gidilebileceği ve bu doğrultuda hava yoluyla ulaşımın sağlanmasına izin verildiği açıklanmış, karayolu ile gidiş geliş hususunda ise incelemelerin yapıldığı belirtilmiştir (“Resmi Açıklama: Bu Yıl Hacca Yalnız Uçakla Gidilecek”, 1971: 1). Yalnızca ulaşım açısından kısıtlama getirilebileceğine işaret edilmemiş, hac ibadetini gerçekleştirecek vatandaşların kolera ve çiçek aşılarını yaptırmaları, Suudi Arabistan'a ulaştıkları zaman oradaki sağlık personeli ile iletişim halinde olmaları, hacdan döndükten sonra bir hafta süreyle karantinaya tabi tutulmaları gibi önlemlerin de alındığı aktarılmıştır (“Resmi Açıklama: Bu Yıl Hacca Yalnız Uçakla Gidilecek”, 1971: 1, 15). 1972 yılında ise Bakanlar Kurulu Kararı ile hac ibadeti hususunda ulaşımda

kısıtlama getirildiği ve kolera salgınından dolayı kara yolu ile hacca gidilmesinin yasaklandığı bilgisi verilmiştir (Diyanet, 1972: 1).

Kolera dışında *Diyanet Gazetesi*'nde yayılmasının önüne geçilmesi maksadıyla halka uyarılarda bulunulan bir diğer hastalık sıtma olmuştur. Hastalığın bazı bölgelerde yaygınlaşmasıyla birlikte *Diyanet Gazetesi*'nde ülke çapında yayılmanın engellenmesi için halka hastalığın hangi yollarla bulaştığı aktarılmış ve hastalıkla mücadelede alınması gereken önlemler belirtilmiştir (Coşar, 1978: 5; Şen, 1983). Sıtma ile mücadelede istenen başarının sağlanması noktasında ise toplumu oluşturan her bir ferdin birlikte çaba göstermesinin önemi vurgulanmıştır (Şen, 1983). Bununla birlikte hastalığın iktisadî hayata yapmış olduğu tesire işaret edilerek hastalığın ülke refahını da tehdit ettiği şu sözlerle ortaya koyulmuştur: “Vatandaşlarımızdan çoğunun sıtmaya yakalanması, sağlıklarının tehlikeye girmesi çalışmaz duruma gelmesi büyük işgücü kaybına neden olması sonucunu doğurmuş ve ülkemizin kalkınmasını, dolayısıyla, halkımızın refaha erişmesini önlemiş bulunuyor.” (Özdemir, 1978: 8). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere *Diyanet Gazetesi*'nde salgın hastalıklar yalnızca kamu sağlığı cephesiyle değil iktisadî hayat üzerindeki etkisiyle de değerlendirilmiş, bu anlamda sağlık alanında ortaya çıkan sorunların siyasal ve iktisadi hayata da tesir ettiği şeklinde bir bakış açısı ortaya koyulmuştur.

Diyanet Gazetesi'nde bulaşıcı hastalıklara karşı yürütülen mücadele, hastalık henüz salgın haline gelmeden önünü kesebilmek açısından önemli görülmüştür. Hastalıklardan korunmak ve onlarla mücadele edebilmek için öncelikli olarak hastalıklar hakkında toplumun yeterli bilgi düzeyine sahip olması gerektiği fikri çerçevesinde hareket edilmiştir (Ceyhan, 1979: 11). Bu doğrultuda gazetede çocukluk döneminde ortaya çıkan kızamık, kızamıkçık, suçiçeği, kabakulak gibi bulaşıcı hastalıklar hususunda ailelerin bilgilendirilmesi amacıyla kaleme alınan metinlere yer verilmiştir (Güran, 1986: 4; Sevinç, 1990: 11; Asımgil, 1976: 11). Çocukların milletin geleceği olarak nitelendirilmesi ve sağlıklı evlatlar yetiştirmenin dinî ve millî bir sorumluluk alanı olarak değerlendirilmesi, konunun çocuktan topluma ve oradan da devlete intikal eden geniş bir perspektiften ele alındığına işaret eder niteliktedir (Güran, 1986: 4).

Hızlı bir şekilde yayılım gösterebilen ve toplum sağlığını tehdit eden vereme karşı mücadele de *Diyanet Gazetesi*'nin üzerinde durduğu önemli sağlık konularından birini teşkil etmektedir. Gazetede verem hastalığının nasıl bulaştığı, hastalığın belirtileri ve hastalıktan korunma yollarına işaret edilirken hastalığa yakalandıktan sonra vakit geçirmeden

tedavi olunması gerektiğinin altı çizilmiştir (Buharalı, 1974: 14-15; Topkaya, 1976: 5; Sözgen, 1977: 12; Özdemir, 1983; Dede, 1985; Diyanet, 1984). Uyulması gereken tedbirlere riayet edilmezse hastalığın yeniden tehlikeli boyutlara ulaşabileceğine dikkat çekilerek hastalığa karşı önleyici tedbir alınmasının bir gereklilik olduğu belirtilmiştir (Özdemir, 1983). Burada önemli olan husus hastalık, salgına dönüşmeden önüne bariyer çekilmesi yönündeki çaba ve aynı zamanda bu çabanın dinî ve millî bir vazife olarak ele alınmasıdır. “Hastalıklardan korunmak için de ne gibi tedbirler alınması gerekiyorsa hem ferd hem de toplum olarak bunları yerine getirmekle yükümlüyüz, özellikle salgın ve bulaşıcı hastalıklardan korunmak hem dini bir emir, hem de milli bütünlük ve gücümüzün devamlılığı için bir zarurettir.” (Özdemir, 1983).

Genel itibarıyla *Diyanet Gazetesi*'nde sağlığın korunması dinî bir vazife olarak telakki edilirken aksi yönde davranış dine aykırı davranma ve günah işlemek olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda gazetede hastalıkla mücadele etmek toplumsal sorumluluk şeklinde ele alınmakla birlikte aynı zamanda dinin emrinin de bu yönde olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla hastalıkla mücadele etme hali *Diyanet Gazetesi*'nde hem dinî hem de toplumsal bir mahiyete sahiptir. Bununla birlikte hastalıkla mücadele hususunda detaylı bilgilendirmelere yer verilirken mesele temizliğin imanla ilişkisi çerçevesinde ele alınmış ve hijyen kurallarına riayet dinî söylemlerle kuvvetlendirilerek vurgulanmıştır (Ceyhan, 1979: 11; Dede, 1985; Güran, 1986: 4; Bayer, 1981: 5). Bu anlamda gazetede salgın hastalıklarla mücadele noktasında dinî söylemler etrafında toplumun bilinçlendirilmesine yönelik bir çaba içerisinde bulunduğu görülmektedir. Nitekim bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele hususunda Peygamber Efendimizin “Bir yerde veba olduğunu işittiğiniz zaman, o yere girmeyiniz. Bulduğunuz yerde veba hastalığı olursa, oradan çıkmayınız.” mealindeki hadis-i şerifine sıklıkla vurgu yapılmış ve bu hadis çerçevesinde günümüzdeki karantina uygulamasının dinî temellerine işaret edilmiştir (Bostancı, 1978: 5; Bayer, 1981: 5; Baltacı, 1985: 18; Fazlıoğlu, 1987). Bu çerçevede *Diyanet Gazetesi*'nde hastalığın daha fazla yayılmasının önüne geçmek açısından karantina ve tecrit, hastalıkla mücadelenin önemli bir adımı olarak ele alınmıştır. Kişinin hastalığa yakalandıktan sonra ivedilikle tedavi olmasının dinî bir gereklilik olarak nitelendirilmesi (Bayer, 1981: 5) ve hasta olmadan önce sağlığın kıymetinin bilinmesi gerektiğine (Özbey, 1987) dair ortaya koyulan söylemler de dinî söylemler etrafında konunun değerlendirildiğini göstermektedir. Ayrıca mücadelenin bireylerin tek tek çabalarından ziyade toplumun tamamı tarafından yürütülmesi gerektiği şeklindeki vurgular da salgın hastalık meselesinin toplumsal boyutta ele

alındığını, hastalıkların iktisadi ve toplumsal düzeni tehdit eden yönü ön plana çıkartılarak salgın hastalık meselesinin siyasi boyutunun da göz önünde bulundurulduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1970'li yıllardan itibaren salgınla mücadelenin dinî cephesinin bir yönünü *Diyanet Gazetesi*'nde ortaya koyduğu söylemler etrafında inşa ettiğini ve salgın hastalıklara ilişkin ortaya koyulan söylemlerin bireyi, toplumu ve devleti muhafaza etmeye, milli varlığı devamlı kılmaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

3. *DIYANET AYLIK DERGİ'DE SALGIN HASTALIK SÖYLEMİ*

Diyanet İşleri Başkanlığı Ocak 1991'den itibaren *Diyanet Gazetesi*'ni dönemin değişim gösteren koşullarına karşılık verebilecek yeni bir forma büründürme maksadıyla günümüzde de konumunu ve önemini muhafaza eden *Diyanet Aylık Dergi* olarak yayınlamaya başlamıştır (Yazıcıoğlu, 1991). Görünüm ve içerik itibarıyla önceki dönemlerden farklı bir yapıya sahip olan *Diyanet Aylık Dergi*'de toplumsal meseleler kapsamında sağlık önemli bir gündem konusu olmaya devam etmiştir. Bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığı, *Diyanet Gazetesi*'nde olduğu gibi *Diyanet Aylık Dergi*'de de toplum sağlığını muhafaza etmeye yönelik söylemlere yer vermiş ve bu muhafaza çabasına manevî bir boyut kazandırmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda sağlığın Allah'ın bahsettiği bir nimet olduğunun altı çizilmiş (Kayadibi, 1994: 10; Çetin, 1995: 11; Şentürk, 1995: 13) ve İslam'ın sağlığın muhafazasına dair emir ve tavsiyelerine işaret edilmiştir (Özbuğday, 1994: 8-9; Yazıcı, 1997). Hasta bulunduğu zaman gerekli tedavinin alınması da dinî bir yükümlülük çerçevesinde değerlendirilmiştir (Şentürk, 1995: 13; Karagöz, 2008: 39). Bununla birlikte bireyin sağlığı, toplum sağlığının temeli olarak ele alınırken sağlıklı bir toplumun ancak sağlıklı bireyler ile mümkün olabileceği belirtilmiştir (Yılmaz, 1994). Böylelikle bireyin sağlığı ile toplumun sıhhat ve kuvveti arasındaki ilişki üzerinde durulmuş ve bu unsurlar birbirine sıkı sıkıya bağlı bir şekilde tasavvur edilmiştir.

Diyanet Aylık Dergi'de önceki dönemlerde olduğundan farklı olarak salgına dönüşme ihtimali bulunan bulaşıcı hastalıklar ayrı başlıklar altında ele alınmaktan çok birey ve toplum sağlığının muhafazasına ilişkin yazılarda kendisine yer bulmuştur. Ayrıca bahsi geçen bulaşıcı hastalıkların çevre kirliliğinin bir neticesi olarak kirli suların kullanıldığı ülkelerde yaygın olduğu belirtilmiştir (Bektaşoğlu, 1999: 56; Sula, 2005: 59; Akar, 2006: 14; Şen, 2014). Bununla birlikte *Diyanet Aylık Dergi*'de doğrudan verem hastalığına ilişkin bir yazıya da yer verilmiştir (Altan,

2003). Bilhassa çocukluk döneminde etkili olan bulaşıcı hastalıklar ise modern tıp alanında yaşanan gelişmeler doğrultusunda kontrol altına alınabilmiş ve bu anlamda bahsi geçen hastalıkların salgına dönüşme olasılığı ciddi ölçüde azalmıştır. Bu durum *Diyanet Aylık Dergi*'de bahsi geçen hastalıklara dair konuların işlenmesindeki azalmayı izah eder niteliktedir.

Diyanet Aylık Dergi'de bilhassa 1990'lı yıllarda toplum sağlığını muhafaza etme gayesi kapsamında üzerinde durulan hastalıklardan biri içinde bulunulan çağın vebası olarak nitelendirilen AIDS olmuştur (Mert, 1991: 22; İşcan, 1994: 43). Dergide ortaya koyulan söylemler, hastalığın üzerinde durulmasının sebebinin AIDS'in Türkiye'de salgın hale gelmesi değil fakat dünyanın farklı bölgelerinde hasta sayısında yaşanan artışla birlikte toplumun hastalık hakkında bilinçlenmesi ve önleyici tedbirler hakkında bilgi sağlanması olduğuna işaret etmektedir (Ayrancı, 1993:51; İşcan, 1994: 43). Derginin hastalığı konu aldığı ilk sayıda AIDS hastalığı, hastalığın yaygınlaştığı toplumlarda haram helal ayrımı hassasiyetinin kaybolması ve inanç sisteminde meydana gelen bozulmalarla ilişkili olarak ele alınmıştır (Mert, 1991: 23). Bu doğrultuda hastalığın ne şekilde bulaştığı, virüsün insan vücudunun hangi unsurlarında bulunduğu, hastalığın belirtileri, hastalığı kapanların hangi durumlarla karşı karşıya kalacakları, hangi ülkelerde hastalığın mevcut olduğu gibi hususlar hakkında bilgilere yer verilmiştir (Alsan, 1991: 24-26; Tümer, 2004: 46-47). Ayrıca *Diyanet Aylık Dergi*'de AIDS, ilahî bir uyarı ve bir ceza olarak nitelendirilmiştir (Kaya, 1991: 34). “Batı'nın özellikle 20. Yüzyılda içine düştüğü ahlâksızlığın ve sapıklıkların tartışılmaz bir cezasıdır AIDS...” (Gülerce, 1991: 29). Batı'da yaygın hale gelen hastalığın İslam ülkelerinde yaygınlaşmaması ise İslamî değerlere bağlılıkla açıklanmıştır (Gülerce, 1991: 30; İşcan, 1994: 43). “...İslâm Dinî, her türlü gayr-i meşru ilişkiyi, alkollü içkileri ve uyuşturucuyu yasaklamakla, bunları en büyük günah olarak ilan etmekle, AIDS ve benzeri yaygın toplumsal hastalıklara ve ahlâksızlıklara karşı inananları ve insanları korumayı amaçlamıştır.” (Akgün, 1991: 31). Hastalıktan korunmak için de İslam'ın çizdiği sınırlar içerisinde yaşanması ve sağlık hizmeti esnasında hijyen şartlarını sağlayacak tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir (Ayrancı, 1993: 51; Akbaş, 2004: 43-45). “Bütün insanlığa hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'an'ın evrensel prensipleri içerisinde bu illetten korunmak mümkün olabilir. Bu prensipler; bilgi, eğitim, iç disiplin, inanç, sağlam aile yapısı, namus, iffet, maddi-manevi temizlik, her türlü fuhuş ve uyuşturucu yasağı gibi koruyucu esaslardır.” (Özbuğday, 1997: 16).

2000’li yıllarda SARS, Ebola, MERS, H1N1 gibi salgın hastalıklar dünyanın muhtelif bölgelerinde ortaya çıkmış, bu bölgelerde hastalığın yayılımını engellemek maksadıyla çeşitli önlemler alınmış ve çalışmalar yürütülmüştür. Türkiye’de bu hastalıklardan bir kısmı hiç görülmemiş (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019) bir kısmı ise sınırlı düzeyde bir etkiye sahip olmuştur. Bu çerçevede Türkiye’de pandemi boyutuna ulaşmayan bu hastalıkların geniş çaplı bir tehlike oluşturmaması *Diyanet Aylık Dergi*’de bir gündem konusu olarak yer almamalarını açıklar niteliktedir.

Diyanet Aylık Dergi’de salgın hastalıklara ilişkin söylemlerin en sık ortaya koyulduğu dönem Covid-19 salgınının başlamasının ardından ortaya çıkan süreç olmuştur. Covid-19 hastalığının Türkiye’de ortaya çıkışıyla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı salgınla mücadele kapsamında hem söylem düzeyinde hem de fiili olarak salgınla mücadelenin bir tarafı olmuştur. Bu doğrultuda Diyanet İşleri Başkanlığı, salgının ilk döneminden itibaren toplum sağlığının muhafazası hususunda faaliyette bulunmuş ve salgınla mücadele kapsamında tedbirler almıştır (T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020: 159-164, 173-178; Arslantaş, 2020: 52-53). Ayrıca Başkanlık ortaya koyduğu dinî söylem ve eylemlerle salgın hastalıklarla mücadelenin manevî cephesini oluşturmuştur. Hastalıkla mücadele kapsamında ülkemizde pandeminin seyrinin yavaşlatılması maksadıyla çeşitli uyarılar yapıp hijyen, maske ve mesafe gibi tedbirler dinî unsurlara da başvurularak teşvik edilirken bir yandan da pandemi döneminin bireylerde yarattığı buhran halinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Covid-19 ile mücadele sürecinde yatsı ezanından sonra hastalığın bir an önce ortadan kalkması için cami minarelerinden verilen salalar ve ardından bütün toplumun ortak edildiği dualar, buhran halinin aşılması noktasında manevî cephenin önemli bir örneğini oluşturmaktadır (T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020: 164). Bununla birlikte Başkanlık, pandemi koşullarının var ettiği yeni normaller çerçevesinde birey ve toplumun alışmakta yer yer zorlandığı ve çeşitli psikolojik ve sosyolojik sorunların baş gösterme tehlikesinin doğduğu durumlarda dinî unsurlar vasıtasıyla bu sorunlarla başa çıkmak için söylem üretmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Covid-19’la mücadeleyi söylem düzeyinde yürüttüğü unsurlardan biri de işaret edildiği üzere *Diyanet Aylık Dergi* olmuştur. Bu çerçevede hastalığın Türkiye’de ortaya çıktığının tespit edilmesinden itibaren günümüze kadar yayınlanan *Diyanet Aylık Dergi* sayılarının pek çoğunda hastalıkla ilişkili yazılara yer verilmiştir. Öyle ki *Diyanet Aylık Dergi*’nin Mayıs 2020’de yayınlanan 353. sayısı “Salgınla Sınanan İnsanlık” kapak konusu ile

çıkmiş ve doğrudan pandemi sürecine hasredilmiştir. Bu anlamda ortaya çıktığı dönemden itibaren bütün insanlığın en büyük gündem konusu haline gelen Covid-19 pandemisi, *Diyanet Aylık Dergi*'nin de Nisan 2020'den itibaren yayınlanan sayılarında salgın ve salgınla mücadele teması çerçevesinde önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir.

Diyanet Gazetesi'nin neşredildiği dönemde sıkça karşılaşılan salgın hastalıklara dair yazıların, gösterilen hassasiyet ve ortaya koyulan tıbbî gelişmelerle birlikte *Diyanet Aylık Dergi*'de neredeyse kendisine yer bulamama süreci Covid-19'un ortaya çıkışı ile sona ermiş ve böylece salgın hastalıklar, bu hastalıklardan korunma gibi hususlar *Diyanet Aylık Dergi*'nin yeniden önemli gündem konularından biri haline gelmiştir. Dergide Covid-19 hastalığı, insanlığın tamamının muhatap olduğu bir imtihan olarak nitelendirilmekte (Kurt, 2020; Erbaş, 2020a; Süleymanoğlu, 2020: 62) ve bununla birlikte salgının "...hassas bir hikmet çizgisi..." ortaya çıkardığı belirtilmektedir (Esen, 2020: 18). "Pek çok doğal felakette olduğu gibi Covid-19 küresel salgınını dinî-metafizik perspektiften anlamaya çalışan insanın karşısına "imtihan", "ilahî ceza" yahut "ilahî ihtar/uyarı" kavramları çıkmaktadır." (Yapıcı, 2020: 7) ifadesinden de anlaşılacağı üzere *Diyanet Aylık Dergi*'de hastalığın bu şekilde ele alınması bahsi geçen tasavvur tarzının sonucu olarak görülebilir niteliktedir. Bu anlamda dergide, hastalığın insanlığa kendi fiillerini ve varoluş sebebini hatırlattığı, ilahî bir mesaj iletildiği şu sözlerle ifade edilmektedir:

"Vardığımız nokta şu: Koronavirüs salgınıyla Allah işledikleri günahı ve yaptıkları zulümleri unutanlara kendisini hatırlatıyor. Dünyaya hükmetme iddiasındaki insanın gözle görülmeyen küçücük bir virüs karşısında yaşadığı çaresizlik sorgulanıyor artık. Hatta bilim, teknoloji ve güçle şımaran insanlığa koronavirüsten açık bir mesaj geldiği söyleniyor sıklıkla: Hiçbiriniz tanrı değilsiniz, aczinizi ve haddinizi bilin." (Yapıcı, 2020: 9).

Ortaya koyulan bu ifadeler pandemi sürecinde hastalığa dair farklı dinlere ait söylemlerde olduğu gibi (Phillips, 2020: 441) *Diyanet Aylık Dergi*'de de hastalığın insanlığa bir ihtar mahiyetinde değerlendirildiğini göstermektedir. Hastalıkla mücadelenin maddî boyutu da dinî mahiyette ele alınmış ve bireylerin bulaşıcı hastalıklardan korumak için gerekli tedbirleri almasının dinî bir gereklilik olduğu ortaya koyularak salgın hastalıklarla mücadele edilen dönemlerde hastalığa yakalanan kimselerin toplu ibadatlere katılmasının dinen uygun olmadığı belirtilmektedir (Yaman, 2020: 26). Ayrıca salgın hastalık dönemlerinde kamu otoritesinin salgın hastalığın yayılmasını önlemek maksadıyla toplu

ibadetlerin yapılmasına bir süreliğine ara verilmesi gibi uygulamalara gidebileceği, Hz. Ömer döneminden örnek verilerek bu uygulamaların dinen uygun olduğu ve geçmiş dönemlerde de benzer uygulamaların gerçekleştirildiği açıklanmaktadır (Yaman, 2020: 28). Konunun toplu ibadet cephesiyle değerlendirilmesi ve dünya üzerindeki farklı dinlere mensup insanlar ve dinî gruplar toplu ibadet törenleriyle pandeminin etkisini arttırmasına sebebiyet verirken (Terranova, 2021: 275-280) Başkanlığın bu hususta önemli tedbirler alması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın salgınla mücadele hususunda meseleyi öncelikli olarak görev ve yetki alanı çerçevesinde ele aldığı ve toplum içerisinde bu konularda ortaya çıkabilecek muhtemel itirazların önüne hızla geçilmesi doğrultusunda söylem ortaya koyduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Geçmişten günümüze salgın hastalıklar karşısında Müslümanların nasıl davrandığının aktarıldığı (Demircan, 2020: 18-21) *Diyanet Aylık Dergi*'de Covid-19 salgıyla mücadele hususunda pek çok uyarı ve tavsiyeye yer verilmiştir. Bunlardan bazıları yetkili makamlarca alınan kararlara harfîyen uyulması (Erbaş, 2020b; Kılıç, 2020: 34); kişisel temizliğe dikkat edilmesi, hastalığa yakalanılması durumunda ivedilikle tedavi olunması ve karantina kurallarına riayet edilmesi; toplum içerisinde karmaşaya sebebiyet verebilecek sosyal medya paylaşımlarından uzak durulması; günlük hayatta ihtiyaç duyulan gereksinimler karşılanırken işin stokçuluğa vurdurulmaması ve bununla birlikte pandemi koşulları çerçevesinde rağbet gören ürünlerin fiyatlarının manipüle edilmemesi (Kılıç, 2020: 34-35); evde kalman dönemlerde zamanın verimli bir şekilde değerlendirilmesi (Kılıç, 2020: 35; Kılıç, 2020: 25); toplum içerisinde yardım mekanizmalarının tesis edilmesi (Altıntaş, 2020: 9); hastalığın kişi için ibret olarak değerlendirip hayatın bir hesabının yapılması ve insani erdemler çerçevesinde bir hayat tesis edilmesi gerektiğidir (Kılıç, 2020: 35; Kurt, 2020; Erbaş, 2020a; Irmaklı, 2020: 13; Göcen, 2020: 17; Çakır, 2020: 57). Hastalığın yayılmasıyla birlikte toplumsal ilişkilerin ve etkileşimin azalmasıyla bireylerin yalnızlaşmasının bir sonucu olarak hayat muhasebesi yapmanın neticesi ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“Covid-19 salgını olanca dehşetiyle yaşanırken kendisiyle yüzleşme cesareti olanlar “Biz nerede yanlış yaptık?” diyerek kendilerini sorgulamaya başlar. Sorgulama ve yüzleşme ise ister istemez modernitenin, sekülerleşmenin, değerlerden ve maneviyattan uzaklaşmanın, zulmün, adaletsizliğin, gelir dağılımındaki dengesizliğin,

sömürü düzeninin, fitratın ve doğanın tahribi ile karşılaştırır bizi. Bu anlamda yüzleşmek, idrak edebilmektir olan biteni.” (Yapıcı, 2020: 8).

Diyanet Aylık Dergi'de hastalığın yayılmasının önlenmesi hususunda karantina önlemlerine riayet edilmesi söylemi önemli bir yer tutmaktadır. Bu hususta dergide Ahmet Hamdi Akseki'nin “Hekim, İlaç, Hastalık” serlevhalı hutbesine yer verilerek Akseki'nin karantinadan kaçanlar ile muharebeden kaçanlar arasında kurduğu benzeşim üzerinde durulmaktadır (Kaya, 2020: 54-55). Karantina uygulaması ise yalnızca toplumun evlerde kalmasının sağlanması olarak değil kişinin kendisini, hayatını sorgulaması ve kendisiyle yüzleşmesi için bir imkân olarak değerlendirilmektedir (Çekin, 2020: 51; Kandemir, 2020: 53). “İnsan böyle bir süreçte değil de ne zaman hayatında anlam arayacak acaba? Bu bizler için tam bir ilahi fırsat, bir istifade zamanıdır.” şeklindeki ifadeler de bu durumun açık bir göstergesidir (Kurt, 2021: 55). Meselenin bu şekilde ele alınması hayatın olağan akışının kesintiye uğradığı bu dönemde, evlerde daha fazla zaman geçirmenin birey ve toplum tarafından sıkıntı veren bir durum değil bir fayda hali olarak nitelendirilmesi ve toplumun bu anlayış etrafında hareket etmesini sağlamak olarak değerlendirilebilir. Ayrıca salgının toplumsal ilişkileri yeni bir hale büründürdüğü (Özarlan, 2021: 30-33), iktisadî hayat üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu ve bununla birlikte uluslararası sistemin yeni bir hale evrilebileceği söylemleri de *Diyanet Aylık Dergi*'de kendisine yer bulmaktadır. “...dünya, Korona salgınıyla birlikte enerjiden güvenliğe, silahlanmadan doğal kaynakların paylaşımına, ticari pazarlar için rekabetten yeni teknolojilerin üretimine kadar bir dizi alanda yeni oyuncuların devreye gireceği yeni bir dönemin eşliğinde durmaktadır.” (Baloğlu, 2021: 42). Bu ifadelerden anlaşılabilirliği üzere *Diyanet Aylık Dergi*'de salgın, birey, toplum, devlet ve uluslararası sistem unsurları arasında gidip gelen çok boyutlu bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Genel itibarıyla *Diyanet Aylık Dergi*'de salgın hastalıklar, insanların karşı karşıya kaldığı imtihan yahut ilahî bir uyarı olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda dergide tüm musibetlere karşı olduğu gibi salgın hastalıklar karşısında da inananların yapması gereken şeyler “tedbir, tevekkül ve dua” şeklinde formüle edilmiştir (Erbaş, 2020a). Böylelikle hastalıkla mücadelenin manevî cephesi bu unsurlar etrafında oluşturulmuştur. Bununla birlikte *Diyanet Aylık Dergi*'de hastalık daha başa gelmeden tedbir alınması, hastalığın salgın ve pandemiye dönüşümünü önlemek açısından önemli ve gerekli görülmektedir. Dergide yalnız salgın hastalıkların ortaya çıktığı dönemlerde değil bir hastalığın pandemiye dönüşme riski bulunduğu her dönemde hastalık

yaygınlaşmadan kişilerin gerekli tedbirleri almasının önemi sıklıkla belirtilmektedir. Modern tıbbın gelişmesiyle birlikte geçmişte ciddi ölümlere sebebiyet veren hastalıkların denetim altında tutulabilmesi, *Diyanet Aylık Dergi*'de hastalık meselesinin Covid-19 salgını ortaya çıkana kadar sağlığın genel itibarıyla korunması etrafında ele alınmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte bilginin kolay ve hızlı bir şekilde öğrenilmesine imkân veren gelişmeler neticesinde Covid-19 salgınında hastalığın nasıl bulaştığı gibi sorular üzerinde durulmasından çok hastalığın birey ve toplum üzerindeki etkisine odaklanıldığı görülmektedir. *Diyanet Aylık Dergi*'de hastalık hakkında bilinçlendirme amacının toplum sağlığını muhafaza kapsamında varlığını koruduğu açıktır. Bununla birlikte Covid-19 salgınının ardından dergideki söylemlerle ulaşılmak istenen asıl hedefin, salgının birey ve toplum üzerindeki baskısını azaltmak, salgınla birlikte yalnızlaşan insanın iç dünyasında anlamlı bir yolculuğa çıkmasına imkân sağlamak ve bu doğrultuda salgın sürecini kişiyi hayatının terazisinin başına geçirecek bir hale büründürmek olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede dergide Covid-19 pandemisi toplum sağlığını tehdit eden, insanları yalnızlaştıran, toplumsal bağları zayıflatan bir unsur olarak değerlendirilmekle birlikte aynı zamanda kişinin kendisi ile yüzleşmesine fırsat veren bir unsur olarak da ele alınmaktadır. Tüm bunlar çerçevesinde *Diyanet Aylık Dergi*'de salgın meselesinin olabildiğince geniş bir perspektiften incelendiği rahatlıkla söylenebilir niteliktedir.

4. SONUÇ

Tarihin pek çok döneminde bulaşıcı hastalıkların salgın ve pandemilere dönüşmesi birey, toplum ve devlet üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Bu dönemlerde toplumu oluşturan her bir fert dönemin bilimsel anlayışları doğrultusunda hastalığa yakalanmamak için tedbirler alırken devletler de toplumsal devamlılığın sağlanması doğrultusunda kamu sağlığının muhafazası için çeşitli sağlık politikaları ortaya koymuştur. Bu durum salgın hastalıklara karşı mücadelede toplumun hastalık, hastalıktan korunma yöntemleri, hastalığın tedavi yolları gibi hususlarda bilgi sahibi olmasını gerekli ve önemli kılmaktadır. Bu anlamda devlet mekanizmasının her bir unsuru mücadelenin toplumsal ayağının inşa edilebilmesi için söylem ve eylemler ortaya koyarak salgın hastalıklardan korunma politikasının güçlenmesine çaba sarf etmektedir.

Salgın hastalıkların yalnızca toplum sağlığını tehdit etmeyip birey ve toplum psikolojisi üzerinde olumsuz etkilere sahip olması pandemi dönemlerinde dinî söylem ve telkinler ile bireylerin ihtiyaç duyduğu manevî desteğin sağlanmasını önemli hale getirmektedir. Bu

anlamda Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı, kurulduğu dönemden itibaren bulaşıcı hastalıklar salgına dönüşmeden hastalığın yayılmasının önlenmesi amacıyla toplum sağlığını muhafazaya yönelik söylemler ortaya koymuştur. Günümüzde halen mücadele içerisinde olunan Covid-19 salgını sürecinde de Başkanlık, hastalığın birey ve toplum üzerindeki olumsuz tesirini ortadan kaldırmaya yönelik söylem ve eylemlerde bulunmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı salgın hastalıklarla mücadele edilen dönemlerde *Diyanet Gazetesi* ve *Diyanet Aylık Dergi*'de toplumda salgın hastalıklara dair farkındalık ve hassasiyet oluşturma arayışı kapsamında bilhassa dinî söylemler etrafında mücadelesini yürütmüştür. Bahsi geçen yayınlarda salgın hastalıklar imtihan olarak nitelendirilmiş ve hastalığa karşı korunmak, gerekli önlemleri almak, hastalığa yakalanma durumunda ivedilikle tedavi olmak ve karantina kurallarına riayet etmek birer vazife ve sorumluluk olarak dinî söylemler etrafında ele alınmıştır. Böylelikle salgın hastalıklarla mücadelenin dinî cephesi söylemsel olarak oluşturulmuştur. *Diyanet Gazetesi*'nde bulaşıcı hastalıklar hakkında detaylı bilgi verilerek bireylerin hastalıktan kendilerini nasıl sakınacağına işaret edilirken bulaşıcı hastalıkların yayılıp salgın haline dönüşmemesi için önleyici tedbirlerin altı çizilmiştir. Bu çerçevede hijyen, aşı, karantina uygulaması gibi unsurlar çerçevesinde hastalığın yayılmasının engellenebileceği vurgulanmıştır.

Diyanet Aylık Dergi'de Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında hastalığın birey ve toplum üzerindeki olumsuz tesirinin ortadan kaldırılmasına dair söylemler ön plana çıkartılarak salgın hastalık dönemlerinde yalnızlaşan bireylerin kendilerini ve yaşantılarını yeniden değerlendirmeye tabi tutma imkanına sahip olduğu belirtilmiştir. Bu anlamda pandemi süreci bireyin inzivaya çekilmesi ve hastalıktan gereken ibretleri alması hususunda kendisini sorgulaması için bir fırsat olarak nitelendirilmiştir. Bu durum Diyanet İşleri Başkanlığı'nın salgın hastalıkları zamanla daha kapsamlı bir bakış açısı çerçevesinde değerlendirdiğini, yalnız toplum sağlığının değil birey ve toplum psikolojisinin muhafazası kapsamında toplumsal hayatın sürekliliğini sağlamaya yönelik söylemlerde bulunduğunu göstermektedir. *Diyanet Gazetesi*'nde salgın hastalıklarla mücadele hususunda aşı ve hijyen gibi önlemler çerçevesinde maddî unsurlara vurgu yapılırken *Diyanet Aylık Dergi*'de salgın hastalık söylemlerinde mücadelenin manevî boyutuna daha fazla yer verilmiş ve bireylerin içinde bulunulan koşullar çerçevesinde duygusal yıkıma uğramasının önüne geçme amacıyla farklı öneri ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu minvalde dergide pandemi

koşullarında zayıflayan toplumsal bağların ve bilhassa aile bağlarının kuvvetlendirilmesi ön planda tutulmuştur. Her iki yayında da salgın meselesi toplumsal bağlam içerisinde değerlendirilmekle birlikte *Diyanet Gazetesi*'nde toplumsal bağlamın iktisadî temellerine vurgu yapılırken *Diyanet Aylık Dergi*'de bireyin toplumsallaşmasının yeni bir hale bürünmesi ve toplumsal hayatın sekteye uğraması çerçevesinde mesele gündeme taşınmıştır. Netice itibarıyla *Diyanet Gazetesi* ve *Diyanet Aylık Dergi*'de salgın hastalıklarla mücadele toplumu oluşturan her bir bireyin göstereceği çaba ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda birey sağlığı toplum sağlığının teminatı olarak nitelendirilerek salgın hastalık meselesi toplum merkezli bir anlayış çerçevesinde değerlendirilmiş, salgın hastalıkla mücadelede toplumun birlikte hareket etmesinin önemi ısrarla vurgulanmıştır. Böylelikle tarihî seyri şekillendiren salgın hastalıklardan kurtuluşun imkanı toplumsal varlık etrafında aranmıştır. Bu arayış, devlet siyasetinin muhafazası ve tahkimi çabasının bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak *Diyanet Gazetesi* ve *Diyanet Aylık Dergi*'de salgın hastalıklar kapsamında birey ve toplum sağlığının korunmasına dair ortaya koyulan söylemlerin devlet siyasetinin tamamlayıcısı hüviyetinde olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- “Bağırsak Hastalıklarıyla İki Aylık Mücadele Kampanyası Açıldı”. (1971). *Diyanet Gazetesi*, 18, 1, 15.
- “Resmî Açıklama: Bu Yıl Hacca Yalnız Uçakla Gidilecek”. (1971). *Diyanet Gazetesi*, 11, 1, 15.
- Akar, M. (2006). Tüketirken Tükenmek ya da Yoksullaşmak. *Diyanet Aylık Dergi*, 190, 12-15.
- Akbaş, A. (2004). AIDS'in Önlenmesinde İslâm Dini'nin Koruyucu Prensipleri. *Diyanet Aylık Dergi*, 168, 42-45.
- Akgün, V. (1991). Din ve AIDS. *Diyanet Aylık Dergi*, 9, 31.
- Ali, I. (2021). Rituals of Containment: Many Pandemics, Body Politics and Social Dramas During COVID-19 in Pakistan. *Frontiers in Sociology*, 6, 1-8.
- Alsan, S. (1991). Çeşitli Yönleriyle Aids. *Diyanet Aylık Dergi*, 9, 24-26.
- Altan, S. (2003). Verem Hastalığı. *Diyanet Aylık Dergi*, 145, 52-53.
- Altıkardeş, İ. (2004). *Din ve Sosyal Bütünleşme*. Rağbet Yayınları.

- Altınbaş, R. (2020). Şehr-i Ramazan ve Sorumluluk Bilinci. *Diyanet Aylık Dergi*, 352, 6-9.
- Altınordu, A. (2021). Divine Warning or Prelude to Secularization? Religion, Politics, and the COVID-19 Pandemic in Turkey. *Sociology of Religion*, 82 (4), 447-470.
- Arslantaş, R. (2020). Diyanet'in Covid-19 Seferberliği. *Diyanet Aylık Dergi*, 355, 52-53.
- Asımgil, S. (1976). Kızamık. *Diyanet Gazetesi*, 137, 11.
- Ayalon, Y. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*. (Z. Rona, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayrancı, İ. (1993). AIDS Üzerine. *Diyanet Aylık Dergi*, 36, 51.
- Baloğlu, A. B. (2021). Koronadan Şiddete Huzursuz Dünya. *Diyanet Aylık Dergi*, 362, 40-43.
- Baltacı, A. (1985). Sağlığımız ve Aşı. *Diyanet Gazetesi*, 319, 18-19.
- Batum, A. K. (1977). Aşı ve Bağışıklık. *Diyanet Gazetesi*, 165, 11.
- Bayer, A. (1981). İslam ve Tıp. *Diyanet Gazetesi*, 268-269, 5.
- Baykara, R. (1977). Kolera ve Sağlığımız. *Diyanet Gazetesi*, 175, 5, 15.
- Bektaşoğlu, M. (1999). İslam'da Çevre ve Çevrecilik. *Diyanet Aylık Dergi*, 102, 49-58.
- Bostancı, İ. (1978). Sağlığımızı Koruyalım. *Diyanet Gazetesi*, 187, 5.
- Buharalı, A. (1974). Verem ve Korunma Çareleri. *Diyanet Gazetesi*, 84, 14-15.
- Capps, W. H. (2013). Toplum ve Din. İçinde (A. Coşkun, Der. ve Çev.). *Din Toplum ve Kültür Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş*. ss. 23-51. İz Yayıncılık.
- Ceyhan, O. (1979). Bulaşıcı Hastalıkların Bulaşma Yolları. *Diyanet Gazetesi*, 219, 11.
- Corpuz, J. C. G. (2021). Adapting to the Culture of 'New Normal': An Emerging Response to COVID-19. *Journal of Public Health*, 43 (2), e. 344-345.
- Coşar, İ. (1978). Sıtma Hastalığı ve Korunma Çareleri. *Diyanet Gazetesi*, 181, 5.

- Coşkun, A. (2013). Toplumsal Düşünce Tarihinde Din Sorunu. İçinde (A. Coşkun, Der. ve Çev.). *Din Toplum ve Kültür Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş*. ss. 7-21. İz Yayıncılık.
- Coşkun, A. (2016). *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*. Rağbet Yayınları.
- Çakır, S. (2020). Bi'Dur!. *Diyanet Aylık Dergi*, 354, 56-57.
- Çalışır, T. (1977). Kolera Salgını. *Diyanet Gazetesi*, 176, 15.
- Çekin, A. (2020). İnsanın Korona ile İmtihanı. *Diyanet Aylık Dergi*, 355, 50-51.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2013). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27 (27), 99-117.
- Çetin, A. (1995). Peygamberimiz (s.a.s.) ve Sağlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 52, 11-14.
- Çiçek, M. (Ed.) (2020). Zamanı Mühürlemek Covid-19'a Genel Bakış. *#EvdeKal Covid-19 Günlerinde Sağlık ve İletişim Stratejileri*. Maltepe Üniversitesi Kitapları, 13-29.
- Davie, G. (2013). Din Sosyolojisi. İçinde (A. Coşkun, Der. ve Çev.). *Din Toplum ve Kültür Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş*. ss. 101-120. İz Yayıncılık.
- Dede, D. (1985). Verem ve Sağlık. *Diyanet Gazetesi*, 311.
- Demircan, A. (2020). Salgın Hastalıklar ve Müslümanlar. *Diyanet Aylık Dergi*, 353, 18-21.
- Diyanet. (1972). Kara Yolu ile Hac: Kolera Nedeniyle Yasaklandı. *Diyanet Gazetesi*, 34, 1.
- Diyanet. (1977). Sağlığımız. *Diyanet Gazetesi*, 162, 5.
- Diyanet. (1984). Veremle Savaş Haftası. *Diyanet Gazetesi*, 299.
- Doyuk, M. (1979). Aşılar. *Diyanet Gazetesi*, 219, 11.
- Elçi, A. (1970). Kolera ve Temizlik. *Diyanet Gazetesi*, 7, 3.
- Erbaş, A. (2020a). Salgınla Sınanan İnsanlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 353.
- Erbaş, A. (2020b). Sorumluluk Bilinci ve Ramazan. *Diyanet Aylık Dergi*, 352.
- Esen, B. (2020). Musibetleri Hikmet Penceresinden Tefekkür Etmek. *Diyanet Aylık Dergi*, 354, 16-19.

- Fazlıoğlu, M. (1987). Sağlığımız. *Diyanet Gazetesi*, 338.
- Fox, R. B.. (1959). The Function of Religion in Society. *Practical Anthropology*, 6 (5), 212-218.
- Göcen, G. (2020). Yavaşla ve Evine Dön, Kalbine Dön. *Diyanet Aylık Dergi*, 353, 14-17.
- Gülerce, H. (1991). Batılı Sisteme Bir Uyarı Mı?. *Diyanet Aylık Dergi*, 9, 29-30.
- Güran, K. (1986). Ana ve Çocuk Sağlığında Temizliğin Önemi. *Diyanet Gazetesi*, 330, 4.
- Hays, J. N.. (2005). *Epidemics and Pandemics*. ABC Clío.
- Hussein, S. vd. (2020). Religion and Epidemics: An Islamic Perspective. *Pakistan Review of Social Sciences*, 1 (2), 1-13.
- Irmaklı, M. (2020). İnsanlığın İhtiyacı: Merhamet ve Diğerkâmlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 353, 10-13.
- İşcan, A. (1994). AIDS. *Diyanet Aylık Dergi*, 40, 41-43.
- Kahraman, İ. (1981). Sağlık, Çevre Sağlığı ve Hastalık. *Diyanet Gazetesi*, 265, 12.
- Kandemir, E. (2020). Virüs Sana Ne Dedi?. *Diyanet Aylık Dergi*, 360, 52-53.
- Karagöz, İ. (2008). Hastalara Karşı Dinî Görevlerimiz. *Diyanet Aylık Dergi*, 209, 36-39.
- Karaman, F. (2016). *Din ve Sosyal Hayat*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karmış, O. (1970) Kolera. *Diyanet Gazetesi*, 6, 5.
- Kaya, H. (1991). Fuhuşa, Uyuşturucuya “İlâhî Ceza”. *Diyanet Aylık Dergi*, 9, 32-35.
- Kaya, R. (2020). Ahmet Hamdi Akseki'nin Karantina Hutbesi: Karantinadan Çıkmak Muharebeden Kaçmak Gibidir. *Diyanet Aylık Dergi*, 353, 54-55.
- Kayadibi, F. (1994). Sağlık Din İlişkisi. *Diyanet Aylık Dergi*, 40, 10.
- Kılıç, H. (2020). Zor Zamanlarda da Müslümanca Davranmak. *Diyanet Aylık Dergi*, 352, 34-35.

- Kılıç, O. (2004). *Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salgın Hastalıklar*. Fırat Üniversitesi Rektörlüğü Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Kılınç, M. (2020). Prof. Dr. Nevzat Tarhan: “Salgınla dünyayı sarıp sarmalayan küresel narsisizmin değişme şansı ortaya çıktı.”. *Diyanet Aylık Dergi*, 353, 22-25.
- Kurt, F. (2020). Takdim. *Diyanet Aylık Dergi*, 353.
- Kurt, H. (2021). Bir Salgının Öğrettikleri. *Diyanet Aylık Dergi*, 370, 52-55.
- Maurice, J. (2016). Cost of Protection Against Pandemics is Small. *Lancet*, 387 (10016), e12.
- Mert, H. (1991). Çağımızın Vebası Aids ve İbret. *Diyanet Aylık Dergi*, 9, 22-23.
- Nikiforuk, A. (2018). *Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*. (S. Erkanlı, Çev.). İletişim Yayınları.
- Okumuş, E. (2021). Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde Ev ve Aile. *Mevzu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 89-117.
- Özarslan, S. (2021). Salgının Birey ve Aile Hayatı Üzerindeki Etkileri. *Diyanet Aylık Dergi*, 365, 30-33.
- Özbey, A. (1987). Sağlığımızı Koruyalım. *Diyanet Gazetesi*, 340.
- Özbuğday, Ş. (1994). İslâm ve Sağlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 40, 8.
- Özbuğday, Ş. (1997). Çağımızın Korkunç Hastalığı AIDS ve Kur'an'ın Getirdiği Koruyucu Prensipler. *Diyanet Aylık Dergi*, 84, 13-16.
- Özdemir, A. (1983). Verem ve Korunma Çareleri. *Diyanet Gazetesi*, 287.
- Özdemir, İ. (1978). Bulaşıcı Hastalıklardan Korunalım. *Diyanet Gazetesi*, 187, 8.
- Panzac, D. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*. (S. Yılmaz, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Phillips, H. (2020). '17, '18, '19: Religion and Science in Three Pandemics, 1817, 1918, and 2019. *Journal of Global History*, 15, 434-443.
- Saray, T. (1972a). Enfeksiyon Hastalıkları. *Diyanet Gazetesi*, 42, 6.
- Saray, T. (1972b). Kolera. *Diyanet Gazetesi*, 55, 8.

- Sevinç, A. (1990). Sık Görülen Çocukluk Çağı Bulaşıcı Hastalıklar. *Diyanet Gazetesi*, 373, 11.
- Soner, B. A. vd. (2020). *Kovid-19 Salgını ve Sonrası Uluslararası Siyasette Süreklilik ve Değişimler*. Polis Akademisi Yayınları.
- Sözgen, M. (1977). Veremle Savaş. *Diyanet Gazetesi*, 157, 12.
- Sula, H. (2005). Su Gibi Aziz. *Diyanet Aylık Dergi*, 170, 58-59.
- Süleymanoğlu, K. H. (2020). Allah (C.C.) İçin Vazgeçmenin Bayramı: Kurban. *Diyanet Aylık Dergi*, 356, 60-62.
- Şahin, S. (2020). *Din Siyaset İlişkilerine Yönelik Yaklaşımlar Çerçevesinde Diyanet Gazetesi ile İslamcı Dergilerin Mukayesesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Şen, İ. H. (1983). Sıtma. *Diyanet Gazetesi*, 294.
- Şen, Z. (2014). Su, Çevre ve Kültür. *Diyanet Aylık Dergi*, 283.
- Şentürk, L. (1970). Temizliğin Önemi. *Diyanet Gazetesi*, 9, 5.
- Şentürk, L. (1995). Bir Büyük Nimet Sağlık ve Tedavi. *Diyanet Aylık Dergi*, 52, 12-13.
- Taylor, S. (2019). *The Psychology of Pandemics Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease*. Cambridge Scholars Publishing.
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu (2020). *Türkiye'nin Koronavirüs Hastalığı ile Mücadelesi*. (M. Sarı, Ed.). Kamu Denetçiliği Kurumu Yayınları.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2019). *Ebola Virüsü Vaka Yönetim Rehberi* Yayınlandı. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/zoontikvektorel-haberler/ebola-virusu-vaka-yonetim-rehberi-yayinlandi.html>
- Taştan, C. vd. (2020). *Kovid-19 Salgını ve Sonrası Psikolojik ve Sosyolojik Değerlendirmeler*. Polis Akademisi Yayınları.
- Tekin, İ. (1971). Hastalık ve Hastalar. *Diyanet Gazetesi*, 23, 8-9.

- Terranova, G. (2021). Tradition and Innovation: The Controversial Relationship Between Religion and Pandemics. İçinde (L. Mercatanti ve S. Montes, Ed). *Global Threats in the Anthropocene: From COVID-19 to the Future*. ss. 272-286. Il Sileno Edizioni.
- Topkaya, M. (1976). Sağlık ve Düşmanı Verem. *Diyanet Gazetesi*, 132, 5.
- Tümer, A. (2004). HIV/AIDS. *Diyanet Aylık Dergi*, 168, 46-47.
- Vos, J. (2021). *The Psychology of COVID-19*. Sage Publications.
- Yaman, A. (2020). Salgın Hastalıklar ve Toplu İbadet. *Diyanet Aylık Dergi*, 352, 26-28.
- Yapıcı, A. (2020). Kendisiyle Yüzleşen ya da Yüzleşemeyen İnsanlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 353, 6-9.
- Yazıcı, S. (1997). Her Şeyin Başı Sağlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 77.
- Yazıcıoğlu, M. S. (1991). Diyanet Yayınlarında Yeni Bir Hamle. *Diyanet Aylık Dergi*, 1.
- Yılmaz, M. L. vd. (2020). *Kovid-19 Salgını ve Sonrası Ekonomi Boyutu ile İlgili Değerlendirmeler*. Polis Akademisi Yayınları.
- Yılmaz, M. N. (1994). Çocuk ve Sağlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 40.
- Wuthnow, R. (2010). *Be Very Afraid*. Oxford University Press.